

ARNOLD VAN GENNEP

La 7 mai 1957, s-a stins la Epernay, în vîrstă de 85 de ani, Arnold van Gennep, maestrul necontestat al folcloristicii franceze din secolul XX, unul din cei mai mari folcloriști ai vremii noastre.

Spirit viu și pătrunzător, el a știut să îmbine cunoașterea nemijlocită a folclorului, fixarea lui în timp și spațiu, cu cercetarea sistematică a faptelor, cu studierea a ceea ce au ele esențial.

Cunoscător unic al folclorului francez și comparativist de seamă, el a lăsat o operă monumentală și a dat un sens nou interpretării fenomenelor folclorice.

Din 1904 cînd a publicat prima sa lucrare *Tabou et totémisme à Madagascar*, pînă acum cînd a încheiat al IX-lea volum din *Manuel de folklore français contemporain*, el a închinat peste o jumătate de veac studierii tradițiilor, obiceiurilor și creației populare și a fundamentat pe noi temeuri teoretice și metodologice, disciplina științifică menită să cuprindă și să adîncească cunoașterea culturii și artei poporului.

Adversar hotărît al celor ce limitează cîmpul cercetărilor de folclor la studiul relicvelor, al celor ce au lăsat să piară fără să noteze, faptele vremii lor, fapte ce astăzi sînt și ele istorice, Arnold van Gennep caută în folclor ceea ce este viu, contemporan, nemijlocit.

Folcloristica este pentru el o știință socială, una din științele despre om. În cercetarea folclorului trebuie deci pornit de la om, de la viața lui în societate și «... întrucît oamenii sînt ființe vii, parțial libere de a hotărî într-un sens sau altul, de a se mișca pe suprafața pămîntului și acum chiar și în aer, de a da frîu liber, în cadrul unor limite pe care singuri și le-au impus, sentimentelor și pasiunilor lor, raporturile dintre ei trebuie cercetate și apreciate ca rapoorturi vii, biologice, nu ca rapoorturi între obiectele neînsuflețite, ca rapoorturile între ființe moarte» (Manuel de folklore français contemporain I, 20).

Fapte sociale, faptele de folclor sînt în continuă mișcare, deci pentru a le înțelege adevăratul rost trebuie privite în dinamica lor, trebuie studiate în ansamblul vieții sociale, în funcția lor căreia se subordonează detaliile, elementele morfologice. Dacă vrem să pătrundem sensul faptelor de folclor nu le putem examina mecanic, izolat, sau numai prin prizma documentului istoric, ci trebuie să le coordonăm în timp și spațiu, să cercetăm agenții vii care le fac să trăiască și să se înnoiască și diferențiind esențialul de accidental, cu suplețea care să corespundă complexității realității, să ajungem la interpretări lămuritoare și la concluzii valabile.

Orientînd cercetările folcloristice spre om și relațiile lui sociale, Arnold van Gennep recunoaște caracterul colectiv al folclorului dar se preocupă în chip deosebit de rolul individului creator ca forță activă în dezvoltarea lui. Înnoirile individuale sînt acceptate de colectivitate ori impuse ei prin cucerire treptată, cu ajutorul grupurilor sociale convinse de utilitatea înnoirii. Punînd astfel problema relației dintre colectivitate și individ în folclor, el ajunge de fapt la o nouă viziune a relației între tradiție și inovație și își exprimă adeziunea pentru contemporan și pentru ceea ce deschide perspective spre viitor. În folclor, noul se creează pe temelia tradiției, dar «noutatea nu rezidă în materia primă ci într-un nou mod de a aranja elementele acestei materii, deci în fond, într-o inovare în raporturile dintre ele» (Manuel de folklore français contemporain I, 51). Din noile rapoorturi rezultă noi fapte de folclor «des faits naissants» care trebuie privite nu atît prin valoarea lor prezentă, cît prin germenele viitorului pe care îl conțin. (Le folklore, 30, 35).

Pentru a deosebi în noianul faptelor de cultură și artă cu circulație în popor, ce este folclor de ce nu este folclor, Arnold van Gennep admite existența unei «tendențe» folclorice de a privi și de a prezenta lucrurile și pare a se apropia de păreri similare exprimate mai nou de Richard Weiss și Walter Wiora. Profund legat de realitate și stăpînit de necesitatea cunoaș-

terii exacte, el cere totuși ca atunci cînd caracterul folcloric nu apare evident să se facă cercetări aprofundate pentru fiecare caz în parte.

Deși este scrupulos cu atribuirea calificativului folcloric el nu îngustează totuși sfera folclorică numai la cultura și arta țărănească și recunoaște existența folclorului orașelor, a folclorului muncitoresc și caută să stabilească condițiile și categoriile lui. Se ocupă deci, de dispariția folclorului în marile centre urbane din Franța și în zonele lor limitrofe și crede a găsi explicația acestei dispariții în diminuarea populației băștinașe și creșterea treptată de populație ete-rogenă.

Luptînd contra hazardatelor comparații în timp și în spațiu, a interpretărilor lipsite de temei științific, a concluziilor inexacte și generalizărilor pripite, Arnold van Gennep declară că cercetările de folclor oricît s-ar prelungi și oricît de metodic ar fi pregătite și urmate, nu se pot face dela birou ci numai pe viu, pe teren. Concepția și orientarea lui sociologică îl fac să pună deci, pe primul plan, cercetarea nemijlocită, observația directă, munca de teren. Observarea directă se cere completată cu mărturia creatorilor și păstrătorilor de folclor, dar fiecare mărturie trebuie privită critic și verificată prin corelări cu alte mărturii similare. Pentru a face observații și a obține mărturii bune, cercetătorii trebuie să aibă o desăvîrșită pregătire de specialitate, multă răbdare și perseverență, ca să poată studia cit mai precis și mai complet faptele cercetate. Indicarea numelui celor dela care s-au cules mărturiile și a localității de unde s-a cules este azi o cerință elementară.

Pentru clasificarea faptelor de folclor Arnold van Gennep preconizează criteriile sociologice care țin seamă de noțiuni, esențe, funcțiuni și agenți și cele morfologice care au în vedere structura internă a faptelor de folclor. Dar, viața faptelor de folclor este complexă și este bine ca în aprecierea și trierea lor să se țină seamă de amindouă aceste perspective, căci nu există chei universal valabile ci fiecare fapt, fiecare problemă, are căile proprii ce duc la înțelegerea deplină.

Simpla descriere a faptelor nu este suficientă și nici nu este cu putință. Orice fapt, prin însăși alegerea lui și a modului în care va fi cercetat, obligă la interpretare. «Dacă nu stăpînești în prealabil teoria generală și nu cauți să controlezi o ipoteză sau alta, ajungi să confunzi ceea ce este esențial cu ceea ce este superficial și riști să nu vezi totul». (Manuel de folklore français contemporain I, 19).

În interpretearea faptelor de folclor viziunea geografică a lucrurilor constatate în punctele de adîncire este importantă atît pentru a stabili zone de răspîndire și circulație, deci pentru a avea o cunoaștere cantitativă a lor, cit și pentru o înțelegere mai justă a însăși esenței faptelor, pentru a ajunge la adevărata lor apreciere calitativă. De aceea cercetările de folclor trebuie să îmbine metoda monografică cu metoda cartografică și să acorde locul convenit atlaselor folclorice.

Arnold van Gennep a ajuns la formularea principiilor și metodei sale, întîii într-o formă succintă în 1924, în *Le folklore*, apoi într-o formă amplă și definitivă în 1943 în I-ul volum din *Manuel de folklore français contemporain*, după îndelungate cercetări de teren și studii de folclor comparat. Studiile lui asupra tabu-ului și totemismului, asupra formării legendelor, asupra magiei și religiei, asupra cultelor populare și cultelor ecleziastice, asupra lui Homer, au marcat momente importante în dezvoltarea contemporană a folcloristicii mondiale.

Contribuția lui hotărîtoare, cea care a dat o orientare și un sens nou cercetărilor de folclor din zilele noastre, a fost teoria asupra riturilor de trecere «rites de passage», asupra elementelor fundamentale ale ceremonialului, faptelor lui esențiale, naturii și mecanismului lor intern.

Deși a făcut cercetări la popoarele coloniale și a stăpînit un material imens din folclorul lumii întregi, minuind cu competență și pondere metoda comparativă, cîmpul său principal de observație a rămas întotdeauna Franța unde a dat studii cuprinzătoare despre folclorul din Bourgogne, Auvergne, Flandre, Dauphiné, Savoie și Hautes Alpes și Manualul folclorului francez contemporan, care «a ridicat Franței și poporului ei un monument nepieritor, căci în el găsim documentarea și interpretarea caracterelor constante și vicisitudinile obscure dar hotărîtoare a acestei lumi populare, pe care se țese pinza istoriei». (Paulo Toschi — Bulletin Folklorique d'Ile de France, N.S. XVII 1954, 673). De mare utilitate pentru orice cercetător de folclor este bibliografia completă a folclorului francez cu prețioase referințe la lucrări teoretice sau de folclor comparat, pentru fiecare gen și categorie aparte, publicată în volumele III și IV ale manualului.

Activitatea lui multiplă și rodnică nu s-a realizat însă numai în colecții și studii de mari proporții ci și în nenumărate articole și note publicate în *Revue des idées* la care a colaborat timp de 7 ani ca secretar de redacție, în *Mercure de France*, unde între 1906 — 1939 a făcut cronica de etnografie, folclor, istoria religiilor și preistorie, în *Revue des Études Ethnographique et Sociologiques* (1908 — 1909), *Revue d'ethnographie et de sociologie* (1910 — 1914), *Folklore*

vivant (1946) și *La nouvelle revue des traditions populaires* (1949 — 1950), pe care le-a întemeiat și condus și a căror titluri mărturisesc clar orientarea lui.

Arnold van Gennep deși a cunoscut puțin, a prețuit mult folclorul românesc pe care l-a socotit « unul din cele mai bogate și mai nuanțate din Europa » (Mercur de France, an XLVIII, 15.9.1937, 613). El a remarcat în chip deosebit forța creatoare de noi bunuri artistice a poporului român. « Numai poporul român, cel puțin în unele regiuni, se mai găsește încă în stadiul improvizației libere... Vedem cum se creează în popor prin anumiți indivizi înzestrați de natură cu dar poetic, improvizații ritmice și versificate, patetice, satirice, erotice, defăimătoare și uneori chiar de incantație. Acestea nu sînt adaptări ale unor formule stereotipe la sentimente individuale (ca la Spanioli în coplas și la Loreni și în trimazos) ci creații autonome... Nu sînt imitații, ci modelări noi, remodelări ale materialului poetic și muzical primar... Dela aceste creații populare făcute de oameni din popor, deosebiți de marea masă prin geniul lor creator, trebuie să pornim pentru a stabili teoria generală a folclorului » (Idem, 614 — 615).

Arnold van Gennep a subliniat și faptul că românii au păstrat, prin tradiție neîntreruptă și într-o puritate incomparabilă, unele bunuri folclorice transmise din perioada neolitică, prin antichitatea daco-romană și peste Bizanț, pînă în zilele noastre (Idem, 616).

Fără să fi fost profesor și fără să creeze o școală dela catedră, el a creat-o prin munca și pilda sa. Folcloriștii din lumea întreagă își dădeau întîlnire la « ermitul dela Bourg la Reine » la experiența și opera lui plină de învățăminte. Și folcloriștii romîni i-au cunoscut, i-au aprofundat opera și au căutat să-și însușească principiile și metoda lui de lucru, să-i aplice teoriile și să folosească bogatul material publicat de el. Nu există aproape nici o lucrare teoretică de folclor apărută între cele două războaie, care să nu citeze principiile lui Arnold van Gennep, care să nu fi folosit pentru informare și orientare *Le Folklore*. Ovid Densusianu, care cu ani înainte, publicase *Folclorul, cum trebuie înțeles*. (1910) se întîlnește cu Arnold van Gennep în păreri asupra folclorului viu, contemporan, asupra cercetării actualității, asupra luptei împotriva arhaizanților, asupra scrupulozității în metoda de cercetare, asupra necesității claselor folclorice (Graii și Suflet II, 1 — 2, 408 — 409).

Cunoașterea și valorificarea operei lui Van Gennep în folcloristica noastră constituie una din importante verigi ale tradiționalelor legături culturale dintre poporul român și poporul francez. Principiile și metoda lui Arnold van Gennep, pilda studiilor lui asupra folclorului francez, ne-au făcut să ne apropiem cu cerință științifică sporită de folclorul țării noastre, să căutăm a-l cuprinde în toată amploarea și multilateralitatea lui, să-l adîncim pentru a-l cunoaște mai bine și a-l prețui mai drept.

Viața lui închinată studierii culturii populare este un exemplu pentru toți folcloriștii. Opera lui, un monument impunător de mare dragoste, muncă neobosită și vastă erudiție, este demnă de admirat. Alături de folcloriștii din lumea întreagă îi aducem și noi un pios omagiu pentru tot ce a înfăptuit și a lăsat ca învățătură generațiilor ce-i vor urma.

MIHAI POP